

Alina Naruszewicz-Duchlińska

"Komunikacja językowa w Internecie", Jan Grzenia, Warszawa 2006 : [recenzja]

Prace Językoznawcze 9, 163-167

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE, OMÓWIENIA, ARCHIWALIA, SPRAWOZDANIA

Jan Grzenia: *Komunikacja językowa w Internecie*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2006

Publikacja J. Grzeni jest pierwszym polskim podręcznikiem poświęconym komunikacji językowej w Internecie. Jest to także prekursorskie, rodzime, tak rozległe problemowo, ujęcie tego tematu. Tekst reklamowy na okładce głosi, iż książka „kompleksowo omawia wpływ technologii na komunikację językową; szczegółowo charakteryzuje sytuacje komunikacyjne w sieci: uczestników, tematykę i język wypowiedzi; przedstawia internetowe gatunki tekstu; zawiera jasne definicje, liczne przykłady ułatwiające naukę i zestawienia tabelaryczne porządkujące zdobytą wiedzę”. W stosunku do tak rozbudowanych założeń dziwi nieco rozmiar dzieła – łącznie z bibliografią obejmuje 214 stron formatu A5. Jednakże zgodnie z utartym powiedzeniem nie liczy się ilość, tylko jakość. Zamiary autora są ambitne i we wstępie zaznacza, iż głównym celem monografii jest „określenie stanowiska lingwistyki wobec Internetu traktowanego jako miejsce porozumiewania się, z czym wiążą się przedstawione tu próby charakterystyki komunikacji internetowej jako zjawiska językowego. Monografia prócz tego i w związku z tym przynosi wiele klasyfikacji, objaśnień i tez, które wydają się niezbędne, by można podjąć skuteczne oraz kompleksowe badania nad językiem w Internecie” (s. 8).

Tak zapowiadane dzieło jest podzielone na trzy zasadnicze elementy:

I. Komunikacja językowa w aspekcie technologicznym (tu omówiono cechy *computer-mediated communication*, zdefiniowano Internet jako medium komunikacyjne, przedstawiono jego wpływ na język, scharakteryzowano poszczególne typy komunikacji oraz społeczność użytkowników Internetu w Polsce);

II. Komunikacja elektroniczna (ten element rozprawy zawiera ogólny obraz i szczegółowe analizy tekstów elektronicznych, ze szczególnym uwzględnieniem hipertekstu);

III. Język w Internecie (w tej części zostały wyróżnione następujące podrozdziały: sytuacje komunikacyjne w Internecie, właściwości komunikacji językowej w Internecie, pisownia internetowa, leksyka internetowa, internetowe gatunki tekstów, struktury ponadgatunkowe, wpływ komunikacji internetowej na język, zróżnicowanie języka a Internet).

Po krótkim wstępie autor przechodzi do ogólnego przedstawienia dyscypliny naukowej *computer-mediated communication* (w skrócie *CMC*). Polskie

odpowiedniki tego terminu to: *komunikowanie się za pomocą komputera, komunikacja komputerowo (elektronicznie) zapośredniczona, komunikacja za pośrednictwem sieci komputerowych, komunikacja komputerowa*. Na określenie tych dwóch ostatnich J. Grzenia proponuje na s. 13 skrót *KK*, który na s. 17 ze względu na to, iż w przyszłości „będziemy dysponować jednym urządzeniem zdolnym wykonać czynności, które dziś wykonuje wiele urządzeń” zastępuje skrótem *KE* < *komunikacja elektroniczna*.

CMC jest dziedziną interdyscyplinarną i w związku z tym w pierwszym podrozdziale, poświęconym stanowi badań, przedstawiono kanoniczną bibliografię z zakresu psychologii, socjologii, antropologii i lingwistyki, dotyczącą komputerów jako narzędzi komunikacji. Potem zdefiniowano ogólny przedmiot badań, czyli Internet. J. Grzenia przychyliła się do poglądu Bryana Pfaffenbergera, iż jest to „ogólnoświatowy, dynamicznie rozwijający się system powiązanych sieci komputerowych. Oferuje wiele usług, takich jak: zdalne logowanie się użytkowników, przesyłanie plików, poczta elektroniczna, World Wide Web (WWW) i grupy dyskusyjne. Opiera się na protokole TCP/IP”¹. W dalszej części rozprawy wskazano na następujące właściwości komunikacyjne Internetu – zasięg: lokalny, globalny, liczba odbiorców: ograniczona (językowo lub środowiskowo, lecz tylko w części), nadawca: instytucjonalny, indywidualny, aktywność odbiorców: bardzo wysoka, stosunek nadawca-odbiorca: równość ról i ich przemienność w akcie komunikacji, zaprojektowany odbiorca: grupa, jednostka (s. 21). Niezbyt fortunate wydaje się sformułowanie o liczbie odbiorców „ograniczonej językowo lub środowiskowo, lecz tylko w części”. Wydawnictwo określone jako podręcznik powinno oferować twierdzenia bardziej przejrzyste. Dalsze wyjaśnienia, iż Sieć ze względu na typ odbiorców „ma zasięg środowiskowy, ponieważ w jego obrębie komunikują się osoby o pewnych wspólnych cechach (np. wiek, zawód) Oznacza to, iż kod, którym te osoby się posługują, ma często charakter socjolektu, rzadziej profesjolektu”, także nie są zbyt przekonujące co do Internetu jako całości, choć adekwatne w odniesieniu grup dyskusyjnych.

Po przedstawieniu cech Internetu na tle innych mediów i podkreśleniu tego, iż najistotniejszą różnicą pomiędzy nim a pozostałymi środkami przekazu jest interaktywność, autor przechodzi do krótkiej charakterystyki internetowych kanałów przekazu, czyli:

- grup dyskusyjnych,
- gier internetowych,
- poczty elektronicznej,
- pogawędek internetowych (tzw. czatów, IRC, IRCX, 3D Chat, komunikatorów internetowych),

¹ Zob. B. Pfaffenberger: *Słownik terminów komputerowych*. Warszawa 1999, s. 111.

- pracy na komputerach zdalnych (komunikacja typu człowiek – maszyna, transfer plików za pomocą tzw. protokołu FTP),
- transferu plików,
- udostępniania informacji w sieci WWW.

Następnie badacz wyróżnia trzy typy komunikacji w obrębie Internetu:

1) typ konwersacyjny (czatowy), który reprezentują wszelkiego rodzaju pogawędki internetowe,

2) typ korespondencyjny (e-mailowy), który obejmuje kanały komunikacyjne oparte na liście elektronicznym: pocztę elektroniczną, listy i fora dyskusyjne,

3) typ hipertekstowy, który reprezentują teksty dostępne w sieci World Wide Web, nienależące do typu 1 i 2.

Zakłada (nieco idealistycznie), że „przedstawiona klasyfikacja stanowi metodologiczną podstawę badań nad Internetem, a w szczególności zabezpiecza przed uproszczeniami powszechnymi w publikacjach na jego temat” (s. 43).

W drugiej części książki scharakteryzowano komunikację elektroniczną. J. Grzenia uznaje za jej cechy konstytutywne: przekształcenie pojęcia przestrzeni komunikacyjnej (z konkretnego miejsca na cyberprzestrzeń *a priori* ap przestrzenną), pochodność tekstów, anonimowość, wirtualność. Inną właściwością komputerów jako narzędzia komunikowania się, wyróżnioną przez badacza, jest inwokacyjność. Naukowiec stawia tezę, moim zdaniem kontrowersyjną, iż „wydając stosowną komendę lub klikając na ikonie, użytkownik komputera, dokonuje aktu inwokacji o charakterze, w pewnym sensie i stopniu, magicznym, gdyż jego istotą jest skierowanie do siły wyższej prośby o wsparcie” (s. 69). Ciekawym spostrzeżeniem jest uznanie za cechy Sieci kreatywności i anarchizmu, pojmowanego jako ograniczenia roli osób i instytucji sterujących komunikowaniem. Wiąże się z tym decentralizacja i autonomiczność. Za *differentia specifica* tekstów elektronicznych (czyli „pisanych wytworzonych za pomocą komputera” s. 74) uznano: plastyczność, przeznaczenie do komunikowania się na odległość, sposób utrwalenia (dający możliwość łatwego powielenia, ale i likwidacji), zespolenie i wymieszanie elementów właściwych mowie i pismu, spontaniczność, wysoki stopień intertekstowości i osłabienie linearności.

W rozdziale trzecim, zatytułowanym *Język w Internecie* rozważa się szczegółowiej, zarysowane wcześniej „pewne właściwości pragmatycznojęzykowe, które szczególnie wyraźnie ujawniają się w komunikacji internetowej” (s. 97). Do takowych zaliczono: dialogowość („faktycznie jednak nie ma takiego kanału komunikacji w sieci, który by nie stwarzał możliwości interakcji” s. 98), spontaniczność (objawiająca się m.in. w potokach składniowych i świadomym, bądź nie, łamaniu zasad pisowni), kolokwialność, sytuacyjność (zależna od kanału przekazu i znacznie słabsza niż w tekstach mówionych), multimedialność, hipertekstowość, hierarchiczność (pełniąca funkcję pragmatyczną), automatyzacja i dynamiczność. W tej części rozprawy omówiono także pisownię i leksykę inter-

netową. Autor podręcznika najwięcej uwagi poświęca modyfikacjom grafii i interpunkcji, a w podrozdziale poświęconym słownictwu analizuje adresy elektroniczne, pseudonimy (nicki), emotikony i akronimy.

Bazując na założeniach teoretycznych S. Gajdy² i A. Wilkoń³, J. Grzenia charakteryzuje internetowe gatunki tekstu. Podkreśla wpływ technologii na ich kształt, objawiający się m.in. w tym, że ramę tekstową stanowi interfejs. Zostają wyróżnione gatunki proste i złożone, nazywane też hipergatunkami lub hybrydami gatunkowymi. Do form prostych zaliczono: biuletyn elektroniczny, blog, FAQ (*Frequently Asked Questions*), formularz elektroniczny, gry tekstowe (MUD, MOO), katalog stron, komentarz, księgę gości, list elektroniczny (e-mail), pogawędkę (czat), stopkę redakcyjną, sygnaturę (wizytówkę elektroniczną), wątek (w forum dyskusyjnym i liście dyskusyjnej). Struktury złożone to: e-zine, gazeta elektroniczna (prymarnie drukowana oraz prymarnie elektroniczna), e-book, portal (i jego podgatunek – wortal), witryna WWW (z rozróżnieniem na prywatną i instytucjonalną). Wzmiankowane są także „gatunki/formy tekstowo-graficzne, które czasem stanowią adaptację gatunków pozainternetowych” (s. 153), np. tzw. aktywny baner (pasek reklamowy) i pop-up (okienko wyskakujące podczas otwierania strony internetowej).

Publikacja jest adresowana do szerokiego kręgu odbiorców, zapewne dlatego dochodzi tu do znacznych skrótów myślowych, a wiadomości są podawane wielce enigmatycznie, np. przedstawienie dziejów pisma zajmuje jeden akapit (s. 11–12). Rozprawa jednocześnie próbuje być ogólna i szczegółowa, co niestety nie zawsze się udaje. Przyjęta przez badacza perspektywa całościowa czasem owocuje bardzo kategorycznymi wnioskami, niepoprzedzonymi przekonującymi założeniami, np. „Z jednej strony mamy teksty specyficzne, z drugiej – przeróbki publikacji drukowanych. Jednakże nawet te, choć bliskie swym drukowanym wariantom, nie są tymi samymi tekstami. Zanim pojawi się odpowiednio szczegółowa analiza, możemy przyjąć, że żaden z tekstów internetowych nie jest identyczny z tekstem drukowanym” (s. 44). Niemniej jednak mimo pewnych drobnych usterek, cel rozprawy, czyli wprowadzenie do badań nad komunikacją językową i językiem w Internecie, został osiągnięty z sukcesem.

Wywód jest napisany przystępnym językiem, trudniejsze terminy są wyjaśniane. Najważniejsze tezy powtarzają się w różnych podrozdziałach, co ułatwia ich zapamiętanie i podkreśla swoiste punkty graniczne rozprawy. Wiadomości są ujęte także w formę tabel, umożliwiających m.in. porównanie cech poszczególnych mediów i kanałów komunikacyjnych. Bardzo cennych informacji, zarówno rzeczowych, jak i bibliograficznych, dostarczają przypisy. Z zapowiedzi

² S. Gajda: *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*. [W:] *Encyklopedia kultury polskiej XX w.* Red. J. Bartmiński. Wrocław 1993, s. 245.

³ A. Wilkoń: *Spójność i struktura tekstu*. Kraków 2002, s. 198–200.

autora wieńczącej wstęp wynika, iż jego badania nad językiem Internetu będą kontynuowane, a omawiane wydawnictwo stanowi dopiero pierwszy etap formalizacji prac badawczych. Ponadto w tekście zasadniczym J. Grzenia często zaznacza, że dane zagadnienie zanalizuje „w nieodległym czasie”. Oby dalsze publikacje rzeczywiście powstały i były równie udane, jak *Komunikacja językowa w Internecie*.

Alina Naruszewicz-Duchlińska

Alicja Nowakowska: *Świat roślin w polskiej frazeologii*. Acta Universitatis Wratislaviensis No 2755. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. Wrocław 2005

Frazeologia, jak pisze autorka we *Wprowadzeniu*, jest prawdziwą skarbnicą wiedzy o ludziach i otaczającym ich świecie. „Nawarstwiający się od wieków materiał frazeologiczny odbija historię oraz materialną i duchową kulturę narodu. Dzięki niemu możemy lepiej poznać, co czuli i jak żyli nasi przodkowie, możemy obserwować zachodzące w ich mentalności zmiany, przyglądać się temu, jak przekształcająca się wokół rzeczywistość wpływała na ich codzienne życie”¹ (s. 9).

Praca składa się z *Wprowadzenia*, trzech części zatytułowanych kolejno: *Ogólne teoretyczne problemy frazeologii*, *Świat w zwierciadle frazeologii roślinnej*, *Frazeologia roślinna we współczesnej polszczyźnie*, *Zakończenia*, wykazu skrótów odnoszących się do tekstów źródłowych, literatury, indeksu jednostek frazeologicznych, indeksu nazwisk oraz streszczenia w języku angielskim.

We *Wprowadzeniu* autorka przedstawia stan badań nad frazeologią motywowaną światem przyrody, cel i układ pracy oraz charakteryzuje materiał. Odnosnie do stanu badań zauważa, że frazeologizmy badano w ramach systemu języka, analizowano ich funkcjonowanie we współczesnej polszczyźnie ogólnej, w gwarchach oraz w języku literatury. Mimo wysokiej liczby jednostek frazeologicznych motywowanych nazwami roślinnymi kategoria ta nie została dotąd dokładnie opisana. Próby takie były podejmowane na przełomie dziewiętnastego i dwudziestego wieku. Do tematyki powrócono w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia z racji powstania nowych kierunków badań językoznawczych, jak kulturowa teoria języka, teoria językowego obrazu świata i kognitywizmu. A. Nowakowska

¹ O aspektach odzwierciedlenia przeszłości w języku zob. *Przeszłość w językowym obrazie świata*. Red. A. Pajdzińska, P. Krzyżanowski. Lublin 1999.